

اردبیل ضرب شده‌اند. برخی از سکه‌های ضرب سال ۳۲۷ ق فقط نام خلیفه عباسی راضی بالله را بر خود دارند و نام دیسم بن ابراهیم بر آنها نوشته نشده است.

<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له بسمل الله، ضرب هذا الدينار باردبیل سنہ ست و عشرين و ثلاثة مائے للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، الراضی بالله، دیسم بن ابراهیم محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>		دینار، ضرب اردبیل، ۳۲۶ ق
<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له بسمل الله، ضرب هذا الدينار بالمراغه سنہ ثمان و عشرين و ثلاثة مائے للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، الراضی بالله، دیسم بن ابراهیم محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>		دینار، ضرب مراغه، ۳۲۸ ق
<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له بسمل الله، ضرب هذا الدينار بالمراغه سنہ تسع و عشرين و ثلاثة مائے للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المتقى لله، دیسم بن ابراهیم محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>		دینار، ضرب مراغه، ۳۲۹ ق
<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له بسمل الله، ضرب هذا الدرهم باذربایجان سنہ تسع و عشرين و ثلاثة مائے للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المتقى لله، دیسم بن ابراهیم محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>		درهم، ضرب آذربایجان، ۳۲۹ ق
<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له بسمل الله، ضرب هذا الدرهم بارمینیه سنہ ثلاثة و ثلاثة مائے للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المتقى لله، دیسم بن ابراهیم محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>		درهم، ضرب ارمینیه، ۳۳۰ ق

۲۰. سalarیان/سَلَاریان. محمد بن مسافر که نام اصلی اش سالار/Sالَّار و نام اصلی پدرش آسوار/آسفار بود (مادلونگ ۱۹۷۵: ۲۲۴؛ مهرآبادی ۱۳۸۷: ۲۷۵)، پیش از سال ۳۰۴ ق حاکم طارم در دیلم بود (باسورث

۱۹۸۰: ۸۶). او پس از کشتن علی بن وَهْسودان در سال ۳۰۷ ق حکومت محلی سالاریان را که آل مسافر، کنگریان، لَنگریان و مسافریان نیز خوانده می‌شود، در طارم دیلم، در شمال قزوین، بنیاد نهاد (ترکمنی آذر ۱۳۸۹ ب: ۲۲). محمد بن مسافر در سال ۳۳۰ ق از سوی پسران خود، وَهْسودان و مَرْزبان، برکنار و زندانی شد و در همان سال درگذشت. وَهْسودان حکومت را در دیلم به دست گرفت و برادرش مَرْزبان به آذربایجان و آرَان و دربند قفقاز رفت و حکومت سالاریان آذربایجان را تأسیس کرد که تا سال ۳۷۴ ق دوام آورد. پس از مرگ مَرْزبان در سال ۳۴۶ ق، همواره در گیریهای میان این دو شاخه سالاری وجود داشت. با غلبهٔ فخرالدوله بويهی (حکومت مستقل: ۳۷۳-۳۸۷ ق) بر دژ شمیران—و قاعده‌تاً ابهر و زنجان و شهرورد—حاکمیت سالاریان بر آن منطقه به طور موقت پایان یافت، اما شاخه طارم پس از مرگ فخرالدوله، به فرماندهی ابراهیم بن مَرْزبان توانست زنجان و شهرهای دیگری را در جنوب دیلم به تصرف خود درآورد. پس از آن، تاریخ این سلسله چندان روشن نیست. حاکمان متاخر سالاری، نظیر جُستان بن ابراهیم در سال ۴۳۴ ق و مسافر در سال ۴۵۴ ق، تابعیت طُغْرِلِبگ سلجوقی (حکومت: ۴۲۹-۴۵۵ ق) را پذیرفتند و خراجگزار وی شدند. سلسله سالاری احتمالاً به دست اسماعیلیان الموت از میان رفت (نیز نک: باسُورث ۱۹۸۰: ۸۶؛ مهرآبادی ۱۳۸۷: ۲۸۳).

سالاریان گرایش به مذهب اسماعیلی داشتند. وَهْسودان بن محمد (حکومت: حدود ۳۳۰-۳۵۷ ق) بر حاشیهٔ روی دینارها و درهم‌هایی که در سال ۳۴۳ ق در جلال‌آباد طارم ضرب کرده، نام پیامبر و امامان اسماعیلی را بدین صورت آورده است: «محمد، علی، الحسن، الحسین، علی، محمد، جعفر، اسماعیل، محمد». در زمینهٔ پشت دینارها نیز چنین نوشته است: «علی خلیفة الله، وَهْسودان بن محمد»، اما نوشته زمینهٔ پشت درهم‌ها چنین است: «علی خلیفة الله، سیف آل محمد وَهْسودان بن محمد». بیشتر سکه‌های سالاری در اردبیل ضرب شده‌اند. دیگر ضرابخانه‌های مهم عبارت بودند از: آذربایجان، ارمینیه، ارمیه (= اورمیه)، برذعه، جلال‌آباد (به‌اشتباه سلیل‌آباد در: تراپی طباطبایی و وثیق ۱۳۷۳: ۲۹۷) و مراغه. عقیلی (۱۳۷۷: ۴۰۸) به ضرابخانه‌های ابهر و دیلم نیز اشاره کرده، اما نگارنده تا کنون چنین سکه‌هایی نیدیده است. بر سکه‌های ضرب دهه‌های ۳۴۰ و ۳۵۰ ق نامهای گوناگونی از افراد محلی دیده می‌شود. از سال ۳۵۵ ق به بعد، بر برخی از سکه‌ها نام رکن‌الدوله حسن بن بويه (حکومت مستقل: ۳۳۸-۳۶۶ ق) دیده می‌شود که نشان می‌دهد حاکم سالاری تابع فرمانروای بويهی بوده است. تا کنون از حاکمان سالاری زیر سکه‌هایی به دست آمده است.

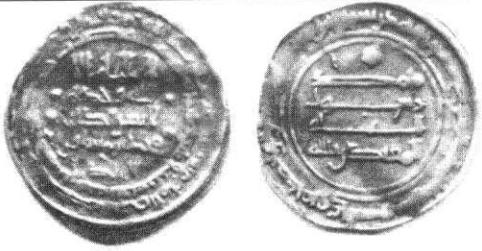
(نیز نک: آلبوم ۱۵۹-۲۰۱۱)

نام فرمانروا	توضیحات
محمد بن مسافر	درهم، ارمیه ۳۳۳ ق فقط با نام خودش حدود ۳۳۷-۳۳۰ ق

<p>دینار، اربیل ۳۴۲-۳۴۳ ق با عنوان «الملک المؤید» و به همراه نام پدرش به صورت «السَّلَّار ابومنصور»</p>	<p>مرزبان بن محمد حدود ۳۴۰-۳۴۶ ق</p>
<p>درهم، أرميه ۳۳۳ ق به همراه نام پدرش درهم، آذربایجان ۳۴۱ ق، اربیل ۳۴۳ ق فقط با نام خودش</p>	<p>وَهْسُودَانْ بْنُ مُحَمَّدٍ حدود ۳۴۰-۳۵۷ ق</p>
<p>درهم، أرميه ۳۳۳ ق با يكى يا بيش از يكى از اين عناوين «السَّلَّار»، «ابومنصور»، «السيد» و «سيف المحمد» دینار، جلال‌آباد ۳۴۳ ق</p>	<p>وَهْسُودَانْ بْنُ مُحَمَّدٍ حدود ۳۴۰-۳۵۷ ق</p>
<p>درهم، جلال‌آباد ۳۴۳ ق نامش به صورت «وهسودان بن محمد سيف آل محمد» آمده است. درهم، اربیل ۳۵۵ ق نامش به صورت «وهسودان بن محمد سيف آل محمد» آمده است.</p>	<p>مُحَمَّدْ بْنُ عَبْدِ الرَّزَاقِ حدود ۳۳۶-۳۳۸ ق</p>
<p>دینار، مراغه ۳۳۷ ق از خاندان سالاری نبود، بلکه سپهسالاری بود که از جانب رکن‌الدوله بویهی به حکومت آذربایجان گمارده شده بود.</p>	<p>جُسْتَانْ بْنُ مَرْزَبَانِ حدود ۳۴۶-۳۴۹ ق</p>
<p>دینار، مراغه ۳۴۷ ق به همراه نام برادرش «ابراهیم بن المرزبان» درهم، اربیل ۳۴۷ ق به همراه نام برادرش «ابراهیم بن المرزبان»</p>	<p>ابْرَاهِيمْ بْنُ مَرْزَبَانِ حدود ۳۴۹-۳۵۵ ق</p>
<p>دینار، ارمینیه ۳۵۳ ق به نام «المنصور ابواسحاق» (=ابراهیم بن مرزبان) و به همراه نام خلیفة فاطمی «المعْزَى لدین الله امیرالمؤمنین» (خلافت: ۳۴۱-۳۶۵ ق) توضیح: در اصالت این دینار تردید وجود دارد (آلیوم ۲۰۱۱: ۱۵۹، پانوشت ۳۸۸)</p>	<p>ابْرَاهِيمْ بْنُ مَرْزَبَانِ حدود ۳۴۹-۳۵۵ ق</p>
<p>درهم، اربیل ۳۵۴-۳۵۵ ق با نام وزیرش به صورت «الوزیر سعید بن عبدالله»</p>	<p>ابْرَاهِيمْ بْنُ مَرْزَبَانِ حدود ۳۴۹-۳۵۵ ق</p>
<p>درهم، اربیل ۳۵۴-۳۵۶ ق با نام پدرش به صورت «ابومنصور بن السلاط» بر برخی از نمونه‌های ضرب سال ۳۵۵ ق نام پدرش نوشته نشده است. بر برخی از نمونه‌های ضرب ۳۵۵-۳۵۶ ق نام «رکن‌الدوله ابوعلی» و «وهسودان بن السلاط» آمده است.</p>	<p>اسْمَاعِيلْ بْنُ وَهْسُودَانِ حدود ۳۵۰-۳۵۵ ق</p>
<p>درهم، اربیل ۳۵۱ ق، برذعه ۳۵۱ ق به همراه نام پدرش به صورت «وهسودان بن محمد» یا «السلاط وَهْسُودَانْ بْنُ مُحَمَّدٍ»</p>	<p>ابوالحسن نوح بن وَهْسُودَانِ حدود ۳۵۰-۳۵۵ ق</p>
<p>درهم، اربیل ۳۵۵ ق به همراه نام پدرش «السلاط السید وَهْسُودَانْ بْنُ مُحَمَّدٍ»</p>	<p>کِيَخْسُرو بْنُ مَرْزَبَانِ حدود ۳۵۶-۳۵۷ ق</p>
<p>درهم، اربیل، احتمالاً ۳۵۷ ق با نام «رکن‌الدوله ابوعلی» و نام برادر خودش «ابراهیم بن المرزبان»</p>	<p>کِيَخْسُرو بْنُ مَرْزَبَانِ حدود ۳۵۷-۳۵۸ ق</p>

<p>درهم، اردبیل ۳۵۵ ق و ۳۵۷ ق</p> <p>به همراه نام «وهسودان بن محمد سیف آل محمد»، اما بدون نام فرمانروای بویهی</p> <p>توضیح: شَرْمَنَ بْنُ مِشْكَى سپهسالار وَهَسْوَدَانَ بْنَ مُحَمَّدٍ بُوْدَ، اما پس از مرگ وَهَسْوَدَانَ در سال ۳۵۹ ق استقلال یافت.</p>	ابوالقاسم شَرْمَنَ بْنُ مِشْكَى ۳۶۱-۳۵۵ ق
<p>درهم، اردبیل ۳۶۱-۳۶۰ ق</p> <p>با نام «رَكْنُ الدُّولَةِ أَبُو عَلَى» یا «رَكْنُ الدُّولَةِ أَبُو عَلَى بُوْيَهٍ»</p>	
<p>درهم، اردبیل ۳۵۹ ق</p> <p>فقط با نام خودش</p>	ابونصر جُستان بن شَرْمَنَ ۳۵۹ ق
<p>درهم، مراغه ۳۵۹ ق و ۳۶۲ ق</p> <p>به همراه نام وزیرش «عَبِيدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَمْدُوِيَّه»</p>	رُسْتَمَ بْنُ جُستانَ ۳۶۲-۳۵۹ ق

محمد بن مسافر

<p>رو: لا الا الله، وحده لا شريك له، محمد بن مسافر الملك</p> <p>بسم الله، ضرب هذا الدرهم بارمييه سنه ثلاط و ثلاثين و ثلاثة مائه</p> <p>للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله</p> <p>پشت: لله، محمد رسول الله، المقتدر بالله</p> <p>محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و</p> <p>لو كره المشركون</p>	
	<p>درهم، ضرب اورمیه، ۳۳۳ ق</p> <p>(با نام خلیفه مقتول مقتدر بالله)</p>

مرزبان بن محمد

<p>رو: لا الا الله، وحده لا شريك له، محمد بن مسافر الملك</p> <p>بسم الله، ضرب هذا الدرهم بارمييه سنه ثلاط و ثلاثين و ثلاثة مائه</p> <p>للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله</p> <p>پشت: لله، محمد رسول الله، المتقوى لله، المرزبان بن محمد</p> <p>محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و</p> <p>لو كره المشركون</p>	
<p>رو: لا الا الله، وحده لا شريك له</p> <p>بسم الله، ضرب هذا الدرهم باذربایجان سنه احدی و اربعین و</p> <p>ثلاثمائه</p> <p>للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله</p> <p>پشت: لله، محمد رسول الله، المطیع لله، المرزبان بن محمد الملك</p> <p>محمد رسول الله ارسله بالهدى و دین الحق ليظهره على الدين کله و</p> <p>لو کره المشرکون</p>	

وَهْسُودَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ

رو: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ

بِسْمِ اللَّهِ، ضَرَبَ هَذَا الدِّرْهَمَ بِجَلَالِ آبَادِ سَنَةِ ثَلَاثَةِ وَأَرْبَعِينَ وَثَلَاثَمَائَةِ
مُحَمَّدٍ، عَلَى، الْحَسَنِ، الْحَسِينِ، عَلَى، مُحَمَّدٍ، جَعْفَرٍ، اسْمَاعِيلٍ، مُحَمَّدٍ
پَشْتٌ: عَلَى خَلِيفَةِ اللَّهِ، وَهْسُودَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ سَيِّفِ آلِ مُحَمَّدٍ
إِنَّمَا وَلِيَكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِمْ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ (سُورَةُ مَائِدَةٍ، آيَةُ ٥٥)

درهم، ضرب جلال آباد، ٣٤٣ ق

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّزَاقِ

رو: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

بِسْمِ اللَّهِ، ضَرَبَ هَذَا الْدِينَارَ بِالْمَرَاغَةِ سَنَةِ سَبْعَ وَثَلَاثِينَ وَثَلَاثَمَائَةِ
لَهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ
پَشْتٌ: لَهُ، مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ، الْمُطِيعُ لِلَّهِ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّزَاقِ
مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينُ الْحَقِّ لِيُظَهِّرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ
لُوكَرَهُ الْمُشْرِكُونَ

دينار، ضرب مراغة، ٣٣٧ ق

جَسْتَانُ بْنُ مَرْزَبَانِ

رو: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، ابْرَاهِيمُ بْنُ الْمَرْزَبَانِ

بِسْمِ اللَّهِ، ضَرَبَ هَذَا الدِّرْهَمَ بِأَرْدَبِيلِ سَنَةِ سَبْعَ وَأَرْبَعِينَ وَثَلَاثَمَائَةِ
لَهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ
پَشْتٌ: لَهُ، مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ، الْمُطِيعُ لِلَّهِ، جَسْتَانُ بْنُ مَرْزَبَانِ
مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينُ الْحَقِّ لِيُظَهِّرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ
لُوكَرَهُ الْمُشْرِكُونَ

درهم، ضرب اردبيل، ٣٤٧ ق

ابْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزَبَانِ

رو: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، الْمُطِيعُ لِلَّهِ، ابْوَمُنْصُورُ بْنُ السَّلَارِ

بِسْمِ اللَّهِ، ضَرَبَ هَذَا الدِّرْهَمَ بِأَرْدَبِيلِ سَنَةِ أَرْبَعَ وَخَمْسِينَ وَثَلَاثَمَائَةِ
لَهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ
پَشْتٌ: لَهُ، مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ، السَّلَارُ الْمُنْصُورُ ابْوَاسْحَاقِ ابْرَاهِيمِ بْنِ
الْمَرْزَبَانِ

مُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينُ الْحَقِّ لِيُظَهِّرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ
لُوكَرَهُ الْمُشْرِكُونَ

درهم، ضرب اردبيل، ٣٥٤ ق

رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، رکن الدوله ابوعلی
بسم الله، ضرب هذا الدرهم بارديبيل سنہ خمس و خمسين و ثلاثة مائه
للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله
پشت: لله، محمد رسول الله، المطیع لله، السلاطین المنصور ابراهیم بن
المرزبان، وهسودان بن السلاطین
محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظہرہ علی الدین کله و
لو کرہ المشرکون

درهم، ضرب اردبیل، ۳۵۵ ق

اسماعیل بن وَهْسُودان

رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، اسماعيل بن وهسودان
بسم الله، ضرب هذا الدرهم بارديبيل سنہ احدی و خمسين و ثلاثة مائه
للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله
پشت: لله، محمد رسول الله، المطیع لله، السلاطین وهسودان بن محمد
محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظہرہ علی الدین کله و
لو کرہ المشرکون

درهم، ضرب اردبیل، ۳۵۱ ق

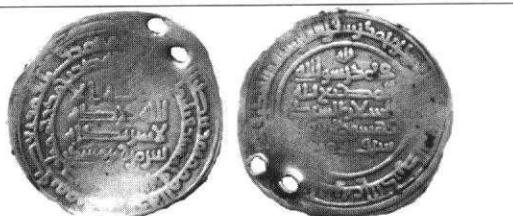
نوح بن وَهْسُودان

رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، نوح بن وهسودان ابوالحسن
بسم الله، ضرب هذا الدرهم بارديبيل سنہ خمس و خمسين و ثلاثة مائه
للہ الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله
پشت: لله، محمد رسول الله، المطیع لله، السلاطین السید وهسودان بن
محمد
محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظہرہ علی الدین کله و
لو کرہ المشرکون

درهم، ضرب اردبیل، ۳۵۵ ق

شَرْمَنَ بنِ مشَكِي

<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، شرمزن بن مشكى بسم الله، ضرب هذا الدرهم باردبيل سنن سبع و خمسين و ثلاثة وعشرين للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المطيع لله، السلاطين و هسودان بن محمد سيف آل محمد محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم، ضرب اردبیل، ٣٥٧ ق</p>
<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، ركن الدولة ابو على بسم الله، ضرب هذا الدرهم باردبيل سنن ستين و ثلاثة وعشرين للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المطيع لله، الناصر ابوالقاسم شرمزن بن مشكى محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم، ضرب اردبیل، ٣٦٠ ق</p>

جُسْتَانَ بنَ شَرْمَنَ

<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له بسم الله، ضرب هذا الدرهم باردبيل سنن تسع و خمسين و ثلاثة وعشرين للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المطيع لله، المسدد ابونصر جستان بن شرمزن محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم، ضرب اردبیل، ٣٥٩ ق</p>
--	---

رُسْتَمَ بنَ جُسْتَانَ

<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، الوزير عبيدة الله بن محمد حمدوية بسم الله، ضرب هذا الدرهم بالمراغه سنن تسع و خمسين و ثلاثة وعشرين للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المطيع لله، رستم بن جستان محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم، ضرب مراغه، ٣٥٩ ق</p>
--	--

<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، الوزير المظفر؟ عبيد الله بن محمد</p> <p>بسم الله، ضرب هذا الدرهم بالمراغه سنة اثنين و ستين و ثلاثة وعشرين للله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، المطیع لله، رستم بن جستان</p> <p>محمد رسول الله ارسله بالهدى و دین الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم، ضرب مراغه، ۳۶۲ ق</p>
--	--

۲۱. محتاجیان. محتاجیان که آل محتاج نیز خوانده می‌شوند، سلسله‌ای کوچک و تابع سامانیان در چگانیان بودند (نک: باسُورَث ۱۹۸۱: ۲۰-۱). نسب آنان به محتاج بن احمد می‌رسید که در قرن سوم هجری بر چگانیان حکومت داشت (فروزانی ۱۳۸۷: ۱۵۴). یکی از اعضای این خاندان، ابوعلی چگانی (= صغانی) بود که در حدود سال ۳۱۸ ق والی خراسان و در سال ۳۳۴ ق بر کنار شد، اما سر به شورش برداشت و در سال ۳۳۶ ق برای مدتی کوتاه بخارا را تصرف کرد. پس از مدتی مغلوب شد و مورد بخشش قرار گرفت و دوباره ولایت خراسان را یافت و در سال ۳۴۴ ق درگذشت. در سال ۳۹۱ ق در نتیجهٔ معاهده میان غزنویان و قراخانیان، چگانیان به قلمرو قراخانیان پیوست و در آنجا از سال ۳۹۵ تا ۴۰۶ ق سکه‌های قراخانی ضرب می‌شد. چگانیان از سال ۴۰۶ تا ۴۱۴ ق تحت سلطنت غزنویان بود. از این دوره، درهم‌هایی بی‌نام ضرب سال ۴۱۰ ق با نام خلیفه قادر بالله به دست آمده است. درهم‌های ضرب سال ۴۱۴ تا ۴۱۸ ق از نوع قراخانی هستند، اما بدون نام فرمانروای محلی، فقط با عنوان ناصر الحق خان که شاید لقب قادر خان یوسف بن هارون (حکومت: حدود ۴۲۳-۳۹۵ ق) بوده باشد. درهم‌های سالهای ۴۱۸ تا ۴۲۴ ق نام خلیفه قادر بالله را بر خود دارند، یک نوع درهم ضرب سال ۴۲۰ ق نام نصر را نیز دارد که شاید حاکمی محلی بوده است. در سکه‌های ضرب سالهای ۴۲۴ تا ۴۲۸ ق نام خلیفه و حاکم محلی، ابوالقاسم، با لقب «الملک العادل» آمده است. در سال ۴۳۰ ق چگانیان به تصرف حاکم قراخانی ابراهیم بن نصر (حکومت: حدود ۴۳۱-۴۰۸ ق؛ فرمانروای مستقل: ۴۳۱-۴۶۰ ق) درآمد که تا سال ۴۳۴ ق سکه‌های خود را در آنجا ضرب می‌کرد. چگانیان در سال ۴۳۴ ق چند ماه در تصرف سلطان مودود غزنوی (حکومت: ۴۴۰-۴۳۲ ق) بود و در همان سال یا در سال ۴۳۵ ق به تصرف سلجوقیان درآمد. از فرمانروایان آل محتاج تنها یک نوع دینار ضرب نیشابور و چندین نوع درهم و فلس بی‌کیفیت به دست آمده که همه در چگانیان ضرب شده‌اند (آلبوم ۲۰۱۱: ۱۵۶).

(نیز نک: آلبوم ۲۰۱۱: ۱۵۶)	
توضیحات	نام فرمانروا
دینار، نیشابور ۳۴۳ ق	احمد بن محمد
فلس، فقط ضرب چگانیان دهه ۳۳۰- حدود ۳۴۳ ق	